

-ступка за доношење закона, (б) поступка доношења буџетских закона; (в) посебних поступака за доношење закона. У односу на рад француске Народне скупштине наводе се као интересантна и следећа питања: правила везана за парламентарну контролу (интерпелације; изгласавање и постављање питања поверења влади; кривичноправна одговорност председника Републике и чланова владе и сл.).

— *Велика Британија* — Сва правила о раду Парламенту у Великој Британији, могла би се груписати у неколико група. Прва група правила односи се на ток заседања (време у коме Парламент заседа, дневни ред, одлагање заседања, закључивање расправе и сл.). Друга група правила се односи на поступак доношења аката и начин одлучивања у Парламенту. Четврта група правила се односи на правила понашања и одржавање реда на заседању. Пета група се односи на помоћна и радна тела Парламента. Шеста група одредаба односи се на међусобне односе Парламента и владе.

— *Немачка Савезна Република* — Председник, потпредседници и записничари; избор савезног канцелара; посланичке групе; Сенат старца; права и дужности посланика; начин рада и одржавање реда на седницама; помоћна радна тела (одбори и комисије); интерпелације (велике, мале и вербалне); молбе, петиције и извештаји комисија; извршавање одлука и акта која се доносе ради извршења и спровођења одлука; представљање Парламента између два заседања; дневни ред; место и задаци повереника за народну одбрану.

— *Италија* — Први сазив; овлашћење председника; контрола избора; парламентарне групе; сталне комисије и њихова делатност; заседање и одржавање реда на заседању; процедура доношења закона; гласање; предлог и процедура везана за доношење уставног закона; молбе, питања, интерпелације и иницијатива; парламентарне делегације; записници; канцеларија — секретаријат.

И овако кратак и летимичан поглед проблема и питања која је аутор у својој збирци обрадио, довољан је да би се уочили сви квалитети овако сакупљеног материјала. Збирка је, несумњиво, допринос упоредноправном изучавању рада и функционисања највиших представничких тела већине источно и западноевропских земаља. Анализом низа различитих решења ових питања у појединим земаљама аутор долази до одређених закључака. Са једне стране, он указује на одређена заједничка решења, са друге, пак, уочава тамо где су решења различита, њихове поједине предности односно недостатке, и указује на могућа боља решења. Овако савесно сакупљен и делимично обрађен изворни материјал корисно може послужити и за шире научне анализе и теоријска уопштавања.

Маријана Ивковић Пајванчић

Томица Никчевић: ПОСТАНАК И ПОКУШАЈ ПРЕРАДЕ ГРАБАНСКОГ ЗАКОНИКА КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ (одељење друштвених наука Српске академије наука и уметности, Споменик СХИХ, нова серија 21, пп. 126, Београд, 1971)

Данас, када још увек нису кодификоване неке најважније гране нашег грабанског права, од интереса је свака научна публикација која питање кодификације у овој области третира и са историјскоправног становишта. Једна од најважнијих законодавних акција у Србији у прошлом веку фиксирана је на страницама ове публикације на продубљен и аналитички начин, поред тога што је, такође, прегледно изложен и историјат ове наше значајне кодификације. Овај рад се стога, по многим својим добрим особинама, посебно истиче у обимној литератури о Грабанском закону Кнежевине Србије из 1844. године.

Из подробних анализа ауторових, заснованих на исцрпним истраживањима у архивама, затим на новијој релевантној литератури, као и на чи-

њеницама установљеним на други начин, данашњи читалац — како правник тако и историчар — у стању је да стекне верну слику једног сегмента друштвених и политичких прилика у Србији прве половине деветнаестог века, које су се одразиле у законодавном раду чији је плод Законик из 1844. године. Анализом аутора подробно су обухваћени и каснији покушаји прераде Законика, који су уследили у другој половини деветнаестог века.

На пројектовању Законика сарађивале су познате личности српског културног и професионалног живота, као што су Вук Караџић и Јован Хаџић. Вуков пројект, међутим, кнез Милош и одговарајућа скупштинска комисија нису усвојили, великим делом и зато што је Вук подвргао оштрој критици Милошеве апсолутистичке идеје и методе владавине. Творац усвојеног пројекта био је Хаџић, који је свој обимни рад обавио у складу са кнежевим упутствима, али и са јасно израженом сопственом иницијативом, коју аутор посебно документује.

Значај Законика огледао се и у томе што се он јавио и као законодавни кодекс којим је по први пут требало установити систем грађанскоправних односа једног друштва које је, развијајући туђински феудални систем, кретало ка развијању и својих патријархалних установа и ка изградњи нових, капиталистичких односа. У томе је, по мишљењу аутора, и посебан значај овог Законика за друштвени развитак Србије деветнаестог века, за њену законодавну историју и за развитак њене друштвене мисли уопште.

Законик је иницирао и, касније, инспирисао једну веома обимну правну стручну литературу у Србији, и аутор констатује да је Законик имао пресудан значај за развитак и карактер српске правне књижевности и, чак, правне мисли уопште у Србији.

Прикупивши обимну грађу у вези са настанком, израдом и покушајем прераде Грађанског законика из 1844. године, аутор је успео да, у приказивању пресудне већине релевантних чињеница, покаже како су за ову активност биле везане најистакнутије личности научне и културне мисли Србије тога времена — Вук Караџић, Јован Хаџић, Никола Крстић и, поредно, Јован Ристић и Валтазар Божић.

Пошто је Вуков пројект наишао на негативан став кнеза Милоша из разлога о којима аутор говори на страницама своје књиге, рад је био поверен Јовану Хаџићу, великим делом и зато што су веома оштре уставне борбе током 1835. године, а нарочито Милетина buna, натерале Милоша да схвати незадовољство најугледнијих људи Србије, старешина и народа, и да се приклони захтевима својих противника за што брже доношење устава и изградњу законодавних инструмената и аката у земљи. Аутор подробно износи детаље од интереса који су у вези са прихватањем рада на пројекту Законика, а затим се концентрише на критици и изменама Законика, које су се одигравале у периоду између 1845. и 1872. године.

Тај процес био је дуг, и у критици која је била како професионална тако и научна, доминирали су проблеми распадања задруга и патријархалне породице у Србији деветнаестог века. Посебно су при том анализирани и покушаји прераде Законика, којима је од 1872. године руководио еминентни правник и професор Велике школе у Београду Никола Крстић. Крстић је израдио и нови пројект од 113 чланова, али овај покушај није успео, јер је 1873. године било одлучено да се првобитни текст Законика, са свим до тада уведеним изменама и допунама, једноставно прештампана.

У детаљном и аналитичком приказу свих наведених и других активности, историчар права може да сигурношћу да уочи утицај друштвене и политичке климе на изради самог Законика, што даје посебну вредност овоме раду. Рад је, иначе, обogaћен изношењем историјске грађе у којој су *in extenso* дата мишљења многих истакнутих судија-практичара онога времена о Законику. Поред тога, дат је у целини и текст нацрта др Николе Крстића.

Једна од најважнијих законодавних акција у Србији, на којој су у разним периодима били ангажовани најистакнутији културни и научни посленици, представљала је не само инструмент који је добро користио у раду судова већ је она одиграла и значајну улогу у развоју научне правне мисли у Србији у другој половини деветнаестог и током двадесетог века. Аутор је синтетички и веома документовано и прегледно изложио историјат ове значајне кодификације у Србији, тако да је његов рад несумњиво користан допринос изучавању одговарајућих појединости и детаља, али свакако на одређени начин и целине, тако да то представља корак даље ка једном потпунијем и систематскијем делу о самом Законику из 1844. године.

Др Бурица Крстић

Ромулус Вулканеску: ПРАВНА ЕТНОЛОГИЈА (Romulus Vulcănescu, Ethnologie juridică, București, 1970, pp. 339)

Аутор на почетку излаже садржину, методологију и проблематику правне етнологије као дисциплине карактеристичне за развој румунске културе током двадесетог века. Том приликом он даје прву синтезу једног полиморфног система румунског обичајног права и идеје народа о правди, документујући своје закључке грабом са терена и из архива, коју је, углавном, сам сакупио.

После увода, у коме је реч о сродним дисциплинама, као што су правна географија, правна антропологија, правна социологија и правни фолклор, аутор испитује порекло система обичајног права и концепције о народној правди која је, у својој основи, из префеудалног периода. Предмет истраживања јесу сви облици докумената (сеоски правни акти, остаци правних обичаја староседелаца и суседних народа, стари текстови румунских закона итд.

Земаљски обичаји делили су становнике села на различите класе и аутор анализира ту поделу са друштвено-економског гледишта. Односи између становника били су у префеудално доба регулисани ритуалима и правним емпиризмом, док су кућним односима владала неписана правила, односно обичаји о кућној подели рада, морални обичаји, обичаји брачних и погребних ритуала, обичаји при одевању и сл. „Право“ села обухватао је, дакле, све оне видове друштвеног живота који су касније измицали директном законодавном регулационој у правно-техничком смислу.

Аграрни правни обичаји су раширени у румунском народу а и у енклавама Румуна ван земље. Обичајне правне установе налазе се у пословицама, у традицији, у узусима и пракси фиксираним у службеним документима локалних канцеларија, као и у извесним правним нормама. У основи тог система обичајног права налазе се неки принципи створени путем вековног искуства. Као комплементарна, постоји и грана пасторалног обичајног права и његове принципе аутор подробно анализира, задржавајући се на питањима сродничких односа, отуђивања пашњака и стоке, продаје сточарских производа, колективне одговорности и процеса трансформације пасторалне сеоске заједнице. Стваралачка моћ румунског народа у области права испољила се нарочито у овој грани обичајног права.

Аутор анализира и народну антропо-ономастику, како би одредио начине нормирања грађанског стања, друштвеног положаја појединаца у сеоској заједници, правну способност итд.

Пажњу читаоца привлачи и изучавање народних правних ознака, које је аутор окарактерисао као контроверзни проблем правне етнологије. Овај проблем посебно је осветљен у историјско-културној карпатско-балканској области. Поменути знаци играли су, наиме, значајну улогу у економском и културном животу аутономних заједница, а нарочито у етногенези Румуна.